

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยกระบวนการและรูปแบบการจัดการพื้นที่ริมโขงเพื่อความมั่นคงทางอาหารของบ้านปากลา ตำบลนาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีวัตถุประสงค์ (1.) เพื่อศึกษาวิถีชีวิต และการใช้ประโยชน์จากน้ำโขง ทรัพยากรรอบชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบัน (2.) เพื่อศึกษามูลค่าทางเศรษฐกิจและแนวโน้มการปรับตัวของชุมชนต่อการพัฒนาของรัฐ (3.) เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนเกิดความตระหนักถึงคุณค่าของวิถีชีวิตริมฝั่งแม่น้ำโขงในฐานะที่เป็นฐานทรัพยากรเพื่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชน (4.) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรต่างๆ ต่อการจัดการทรัพยากรชุมชน ในการดำรงความมั่นคงทางอาหารที่ยั่งยืนภายใต้มิติทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชุมชน

งานวิจัยที่มีเป้าหมายในการรวบรวมและจัดระบบองค์ความรู้ที่ชุมชนใช้สำหรับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นแนวทางในการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนเอง เพื่อประโยชน์ด้านการวางแผนจัดการทรัพยากรของชุมชนที่กำลังตกอยู่ภายใต้สถานการณ์การคุกคามอย่างหนักหน่วงจากกิจกรรมการพัฒนา โดยในการวิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ในลักษณะกลุ่ม และสัมภาษณ์รายบุคคล การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูล การศึกษาดูงาน รวมทั้งการร่วมตรวจสอบข้อมูลความถูกต้องของงานวิจัยโดยชุมชน ผลการศึกษามีรายละเอียดโดยสรุปดังนี้

ในส่วนของฐานทรัพยากรที่เป็นปัจจัยในการหล่อเลี้ยงชุมชนปากลา ได้แก่ 1) แม่น้ำโขง (แหล่งหาปลา) 2) พื้นที่ริมโขง (ทำการเกษตรในช่วงหน้าแล้ง/น้ำลด) 3) พื้นที่เชิงโขง (ทำเกษตรในพื้นที่ราบ) 4) ป่า (แหล่งหน่อไม้ เห็ด) รวมถึงการเลี้ยงสัตว์ (วัว-ควาย) หมุนเวียนตามฤดูกาลในพื้นที่ริมโขง พื้นที่เชิงโขง และพื้นที่ป่า

รูปแบบการจัดการพื้นที่ทั้งในแม่น้ำโขง และบริเวณพื้นที่ริมโขง พบว่าการจัดการพื้นที่ทั้งสองแหล่ง ปรากฏอยู่ในระบบลงในแม่น้ำโขง และระบบหมุนมรดกบริเวณพื้นที่ริมโขง ซึ่งรูปแบบการจัดการพื้นที่ของปากลา อาศัยกระบวนการสนทนาระหว่างกันในกรณีที่เกิดปัญหาพิพาทของพื้นที่ รวมทั้งยังใช้กระบวนการสืบทอดมรดกจากบรรพบุรุษที่เคารพและไว้น้ำใจระหว่างของคนในชุมชน แม้ว่าการแข่งขันทางเศรษฐกิจจะเข้มข้นขึ้นจากอดีต แต่การใช้ทรัพยากรและการจัดการพื้นที่ยังคงรูปแบบที่ตกทอดมาจากคนรุ่นก่อน โดยมีต้องอาศัยการบัญญัติกฎระเบียบระหว่างสมาชิกในชุมชนแต่อย่างไร

อย่างไรก็ตาม ภาวะปัจจุบันที่ชุมชนได้รับผลกระทบทั้งจากสภาพพื้นที่ของชุมชนที่ทับซ้อนกับเขตอุทยานแห่งชาติผาแต้ม ตลอดจนการสร้างเขื่อนบนแม่น้ำโขงในประเทศจีนก็เริ่มส่งผลให้ระดับน้ำโขงขึ้นลงผิดธรรมชาติกระทบต่อระบบการทำเกษตรในพื้นที่ริมโขง ขณะเดียวกันการผลักดันให้มีการก่อสร้างเขื่อนบ้านกุ่มบริเวณบ้านท่าล่าง ส่งผลให้ข้อมูลฐานทรัพยากรในชุมชนจะเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างกระบวนการจัดการพื้นที่ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนเป็นสำคัญ

การตระหนักศักยภาพในการพึ่งพาตนเองของชุมชนภายใต้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีในชุมชน และวิถีการดำรงชีวิตภายใต้มิติทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชุมชน รวมถึงสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้น คณะวิจัยจึงได้ร่วมกับชุมชนในการพัฒนากระบวนการจัดการพื้นที่ในส่วน ของพื้นที่เชิงโชนที่ยังไม่มีความชัดเจนในการระบุพื้นที่การใช้ประโยชน์ของชุมชน โดยอาศัยแนวคิด “โชนชุมชน” ซึ่งกำลังก่อรูปกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมจากชุมชน เพื่อสร้างหลักประกันทางด้าน ความมั่นคงทางอาหารให้แก่ชุมชนปากลาจากการเปลี่ยนแปลงบริบทของการพัฒนาในอนาคต